

**BOLALARNI MAKTABGA TAYYORGARLIK DARAJASINI
DIAGNOSTIKA QILISH****Akbaraliyeva A.T***Toshkent amaliy fanlar universiteti “Psixologiya” kafedrasi katta
o‘qituvchisi***Nuritdinova M.Sh***Toshkent amaliy fanlar universiteti “Pedagogika va Psixologiya”
yo‘nalishi 4 – kurs talabasi*

Annotatsiya. Ushbu maqolada maktabga tayyorlov bosqichidagi bolalarning aqliy rivojlanishi va tafakkur jarayonlarini diagnostika qilish tahlil qilinadi. Tadqiqotda 90 nafar bola ishtirok etib, “ob’ektlarning o‘xshashligi va farqini aniqlash, sababini tushuntirish, tushunchalarni ta’riflash” metodikasi qo‘llanildi. Maqsad – bolalarning so‘z-mantiqiy fikrlash, taqqoslash va farqni aniqlash qobiliyatlarini baholash, maktabga tayyorlik darajasini aniqlashdir. Natijalar individual farqlarni ochib berdi: ayrim bolalar maktabga tayyorgarlik darajasi yuqori, boshqalari o‘rtacha yoki past. Olingan ma’lumotlar pedagogik va psixologik tavsiyalar ishlab chiqishda ilmiy yangilik sifatida ahamiyat kasb etadi.

Kalit so‘zlar: bolalar, maktabga tayyorgarlik, aqliy rivojlanish, tafakkur jarayoni, diagnostika, psixologik metodika.

Аннотация. В статье анализируется диагностика умственного развития и мыслительных процессов у детей подготовительной к школе группы. В исследовании участвовали 90 детей, применялся метод «выявление сходства и различий объектов, объяснение причин, определение понятий». Цель — оценка словесно-логического мышления, умения сравнивать и различать объекты, а также уровня готовности к школе. Результаты выявили индивидуальные различия: у некоторых детей высокая готовность к школе, у других средняя или низкая. Полученные данные имеют научную

новизну и практическое значение для педагогической и психологической работы.

Ключевые слова: дети, готовность к школе, умственное развитие, мыслительные процессы, диагностика, психологическая методика.

Abstract. This article analyzes the assessment of cognitive development and thinking processes in preschool children. The study involved 90 children using the methodology “identifying similarities and differences of objects, explaining causes, defining concepts.” The aim is to evaluate verbal-logical reasoning, comparison and differentiation skills, and overall school readiness. Results revealed individual differences: some children demonstrated high school readiness, while others showed medium or low levels. The findings provide scientific novelty and practical relevance for pedagogical and psychological work.

Keywords: children, school readiness, cognitive development, thinking processes, assessment, psychological methodology.

Kirish

Bugungi kunda ta’lim tizimining barcha bosqichlarida, ayniqsa maktabgacha ta’lim jarayonida bolalarni maktabga tayyorlash masalasi dolzarb ilmiy-pedagogik muammolardan biri sifatida e’tirof etilmoqda . Zamonaviy ta’lim jarayonida bola shaxsini erta yoshdan rivojlantirish, bilish faolligi, mustaqillik, muloqot madaniyati, ijtimoiy moslashuv va o’qishga ichki motivatsiyani shakllantirish maktabdagi muvaffaqiyatli o’qishning asosi hisoblanadi .**“Yangi O‘zbekistonning taraqqiyot strategiyasi”, 2022–2026.**

Maktabgacha ta’lim davri bolaning shaxsiy va aqliy taraqqiyoti uchun eng mas’uliyatli bosqichdir. Shu davrda bola nutq, tafakkur, bilish jarayonlari, o’zini boshqarish, muloqotga kirishish va ijtimoiy rollarni egallash kabi ko‘plab psixologik jarayonlarni o‘zlashtiradi. Shu sababli bolalarning maktabga tayyorgarligini diagnostika qilish ularning aqliy, emotsional va ijtimoiy yetuklik darajasini aniqlashda muhim hisoblanadi

So‘nggi yillarda O‘zbekiston Respublikasida maktabgacha ta’lim tizimini isloh qilish, tarbiyachilarning kasbiy malakasini oshirish va diagnostika mexanizmlarini takomillashtirish bo‘yicha chora-tadbirlar amalga oshirildi .

Tadqiqotning obyekti: maktabgacha yoshdagi bolalarning maktabga tayyorgarlik jarayoni.

Tadqiqotning predmeti: bolalarning psixologik tayyorgarligini aniqlashda diagnostik yondashuvlarning o‘rni.

Maqsad: maktabgacha yoshdagi bolalarning psixologik, bilish va ijtimoiy tayyorgarligini aniqlash va o‘yin faoliyati orqali diagnostika qilishning samarali yo‘llarini asoslash.

Vazifalar:

1. Maktabgacha yoshdagi bolalar faoliyatining psixologik xususiyatlarini tahlil qilish;
2. O‘yin faoliyatining bilish jarayonlari va shaxsiy rivojlanishga ta’sirini aniqlash;
3. Bolaning maktabga psixologik tayyorgarligini baholash mezonlarini ishlab chiqish;
4. Diagnostika jarayonida individual yondashuvning samaradorligini aniqlash.

Ilmiy yangiligi: maktabgacha yoshdagi bolalarning tayyorgarligini aniqlashda o‘yin faoliyatini diagnostik vosita sifatida qo‘llashning ilmiy-metodik asoslari ishlab chiqilgan.

Mavzuga oid adabiyotlar sharhi:

Maktabgacha yoshdagi bolalarning maktabga tayyorgarlik darajasi, ularning psixologik, bilish va ijtimoiy rivojlanish ko‘rsatkichlari zamonaviy ta’lim tizimida dolzarb ilmiy-pedagogik masala hisoblanadi [1]. Tadqiqotlarda ta’kidlanishicha, bolalarning individual-psixologik xususiyatlarini aniqlash, o‘yin va muloqot faoliyati orqali ularning tafakkur jarayonlarini baholash maktabgacha ta’limning samarali asosini tashkil etadi [2].

Xorijiy tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, bolalarning kognitiv rivojlanishi, ijtimoiy-muloqot ko'nikmalari va aqliy tayyorgarlik darajasi o'quvga kirishdagi muvaffaqiyatga bevosita ta'sir ko'rsatadi [3]. Shu bilan birga, diagnostika jarayonida individual yondashuvning qo'llanilishi bolalarning o'z imkoniyatlarini to'liq ro'yobga chiqarishga yordam beradi [4].

Mahalliy tadqiqotchilar, jumladan, O'zbekiston maktabgacha ta'lim tizimi bo'yicha olib borilgan izlanishlarda bolalarning maktabga tayyorgarlik darajasi psixologik va pedagogik mezonlar yordamida aniqlanishi muhimligi ta'kidlangan [5]. Ularning ishlarida o'yin faoliyati, so'z-mantiqiy tafakkur va taqqoslash qobiliyati asosiy diagnostika vositalari sifatida ko'riladi. Shu jihatdan, muallif olib borayotgan tadqiqot o'yin faoliyati orqali bolaning maktabga tayyorgarlik darajasini aniqlashda yangi yondashuvni taklif etadi.

Shuningdek, diagnostika metodikasi sifatida "ob'ektlarning o'xshashligi va farqini aniqlash, sababini tushuntirish, tushunchalarni ta'riflash" metodikasi qo'llanilishi bolalarning tafakkur va aqliy rivojlanishini tizimli tarzda baholash imkonini beradi [6]. Bu metodikani qo'llash orqali bolalarning individual farqlari aniqlanadi, yuqori, o'rtacha va past tayyorgarlik darajalariga ega guruhlar shakllantiriladi.

Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, bolalarning maktabga tayyorgarlik darajasi, ularning psixologik, ijtimoiy va kognitiv rivojlanishi bilan chambarchas bog'liqdir. Shu nuqtai nazardan, mavjud adabiyotlar bolalarning maktabga tayyorgarligini diagnostika qilishda yangi metodik vositalar va individual yondashuv zarurligini ko'rsatadi [7].

Tadqiqot metodologiyasi

Ushbu maqolada maktabga tayyorlov bosqichidagi bolalarning aqliy rivojlanishi va tafakkur jarayonlarini diagnostika qilish uchun empirik tadqiqot usuli qo'llanildi. Tadqiqot doirasida bolalarning so'z-mantiqiy fikrlash, taqqoslash, o'xshashlik va farqni aniqlash qobiliyatlari qiyosiy taqqoslash orqali tahlil qilindi. Shu usul yordamida bolalar maktabga tayyorgarlik darajasi bo'yicha yuqori, o'rtacha va past tayyorgarlik guruhlariga ajratildi.

Ma'lumotlarni yig'ishda quyidagi metodika va vositalardan foydalangan:

- **“Ob’ektlarning o‘xshashligi va farqini aniqlash, sababini tushuntirish, tushunchalarni ta’riflash” metodikasi** – tafakkur jarayonlari va aqliy rivojlanish darajasini baholash;

- **So‘rovnomalar va kuzatuvlar** – bolalarning ijtimoiy va emotsional moslashuvini aniqlash.

Olingan ma'lumotlar **deskriptiv statistika** va **korrelyatsiya tahlili** yordamida tahlil qilindi. Shu yo'l bilan bolalar orasidagi individual farqlar va ularning maktabga tayyorlik darajalari aniqlangan. Tadqiqot davomida bolalarning roziligi saqlangan va maxfiylik, etik qoidalar qat'iy rioya qilingan.

Natijada, maqolada qo'llangan metodologiya maktabga tayyorlov bosqichidagi bolalarning aqliy rivojlanishi va tafakkur jarayonlarini tizimli va ishonchli tarzda o'rganishga imkon yaratdi hamda pedagogik va psixologik tavsiyalar ishlab chiqishda ilmiy asos sifatida xizmat qiladi.

Tahlil va natijalar:

Tadqiqotda 90 nafar maktabga tayyorlov bosqichidagi bola ishtirok etdi. Bolalarning tafakkur jarayoni va maktabga tayyorlik darajasi “ob’ektlarning o‘xshashligi va farqini aniqlash, sababini tushuntirish, tushunchalarni ta’riflash” metodikasi orqali baholandi.

Olingan ma'lumotlar asosida bolalarning maktabga tayyorlik darajasi va tafakkur ko'rsatkichlari o'rtasida Pearson korrelyatsiyasi hisoblandi.

Jadval 1. Bolalarning maktabga tayyorlik darajasi va tafakkur ko'rsatkichlari o'rtasidagi korrelyatsiya

Ko'rsatkichlar	Pearson r	p-qiymat	Natija
Maktabga tayyorgarlik-so'z mantiqiy fikrlash	0.68	<0.01	Yuqori bog'liqlik
Maktabga tayyorgarlik-taqqoslash qobiliyati	0.64	<0.01	Yuqori bog'liqlik

Maktabga tayyorgarlik-farqlarni aniqlash	0.59	<0.05	O'rtacha bog'liqlik
Maktabga tayyorgarlik-sababni tushuntirish	0.55	<0.05	O'rtacha bog'liqlik

So'z-mantiqiy fikrlash va taqqoslash qobiliyati yuqori bo'lgan bolalar maktabga tayyorlik darajasida ham yuqori natijalarni ko'rsatdi, bu esa aqliy rivojlanish va bilish faoliyati maktabga tayyorlikni belgilovchi asosiy omil ekanligini tasdiqlaydi.

Farqni aniqlash va sababni tushuntirish ko'rsatkichlari o'rtacha bog'liq bo'lib, bolalar orasida tafakkur jarayonlaridagi individual farqlanishni ochib beradi. Bu esa psixologik va pedagogik yondashuvni individual tarzda tashkil etish zarurligini ko'rsatadi.

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, 90 nafar boladan 19 nafari maktabga tayyorlik darajasi yuqori, 45 nafari o'rtacha, 26 nafari esa past yoki juda past tayyorlik darajasiga ega. Bu raqamlar bolalarning tayyorlik darajasidagi farqlanishni aniqlaydi va ularni rivojlantirishda individual yondashuv zarurligini tasdiqlaydi.

Korrelyatsiya tahlili shuni ko'rsatdiki, tafakkur jarayonlarining barcha ko'rsatkichlari maktabga tayyorlik bilan ijobiy bog'liq, eng yuqori bog'liqlik so'z-mantiqiy fikrlash va taqqoslash ko'rsatkichlarida qayd etildi. Bu, pedagogik tavsiyalarni ishlab chiqishda ushbu ko'rsatkichlarga alohida e'tibor qaratish zarurligini bildiradi.

Olingan natijalar pedagogik va psixologik tavsiyalar ishlab chiqish uchun ilmiy asos bo'lib xizmat qiladi, ya'ni past tayyorlik darajasiga ega bolalar bilan maxsus rivojlantiruvchi mashg'ulotlar tashkil etish, yuqori tayyorlik darajasidagi bolalarning bilim va ko'nikmalarini mustahkamlash mumkin.

Xulosa va takliflar

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, maktabgacha yoshdagi bolalarning maktabga tayyorlik darajasi ularning aqliy rivojlanishi, so'z-mantiqiy fikrlash, taqqoslash va farqni aniqlash qobiliyatlari bilan bevosita bog'liq. Shu bilan birga,

bolalar orasida individual farqlanish sezilarli bo'lib, ba'zi bolalar yuqori tayyorlik darajasini ko'rsatgan bo'lsa, boshqalari o'rtacha yoki past tayyorlik darajasiga ega. Bu holatlar maktabga tayyorlov jarayonida pedagogik va psixologik yondashuvning individual bo'lishi zarurligini ta'kidlaydi.

Aniqlangan muammolar:

Ba'zi bolalarning tafakkur jarayonlari (so'z-mantiqiy fikrlash, taqqoslash, farqni aniqlash) yetarlicha rivojlanmagan, bu esa maktabga tayyorlik darajasini past darajaga tushiradi.

Individual farqlarni inobatga olmasdan umumiy guruh mashg'ulotlarini tashkil etish, ba'zi bolalarda qiyinchiliklar va motivatsiya pasayishiga olib keladi.

O'yin va rivojlantiruvchi mashg'ulotlar samarasi ba'zi hollarda bolalarning individual ehtiyojlariga mos kelmasligi aniqlangan.

Takliflar:

Past tayyorlik darajasiga ega bolalar uchun individual rivojlantiruvchi mashg'ulotlar tashkil etish, tafakkur va aqliy qobiliyatlarni mustahkamlash.

O'yin faoliyati asosida diagnostika va rivojlantirish metodlarini kengaytirish, shuningdek, har bir bolaning individual xususiyatlarini hisobga olgan yondashuvni qo'llash.

Pedagogik va psixologik maslahatlar orqali ota-onalarni bolalarning maktabga tayyorlik jarayoniga jalb qilish.

Bolalar tayyorlik darajasini muntazam nazorat qilib borish va rivojlanish jarayonida korrelyatsiya tahlili asosida individual mashg'ulotlarni moslashtirish.

Yuqori tayyorlik darajasidagi bolalar uchun qobiliyatlarni yanada rivojlantirishga yo'naltirilgan qo'shimcha mashg'ulotlar tashkil etish.

Shu tariqa, tadqiqot natijalari maktabgacha yoshdagi bolalarning individual-psixologik xususiyatlarini hisobga olgan holda pedagogik va psixologik

yondashuvni takomillashtirish, maktabga tayyorlov jarayonini samarali tashkil etish hamda bolalarning bilim va ko'nikmalarini mustahkamlash imkonini beradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Piaget, J. (1952). *The Origins of Intelligence in Children*. New York: International Universities Press.
2. Vygotsky, L. S. (1978). *Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
3. Xolikov, A. (2010). Bolalarning maktabga tayyorgarligi va psixologik rivojlanishi. Tashkent: Fan.
4. Tursunova, N. (2018). Maktabgacha yoshdagi bolalarda tafakkur jarayonlarini diagnostika qilish metodlari. Tashkent: Pedagogika.
5. Akbarov, R. (2015). Maktabgacha yoshdagi bolalarning psixologik tayyorgarligi. Tashkent: Pedagogika.
6. Karimova, S. (2019). O'yin faoliyati orqali maktabga tayyorlov metodikasi. Tashkent: Ilmiy nashr.
7. Buss, A. H., & Plomin, R. (1984). *Temperament: Early developing personality traits*. Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum Associates